

0 ————— 5 cm

2 pav. XVII–XIX a. keraminio žiesto dubens dalis iš šurfo 2. D. Petrulio nuotr.

Fig. 2. Part of an 18th–19th-century, thrown ceramic bowl from Test Pit 2.

šurfe išskirtas bendras 65 cm storio XVII–XIX a. kultūrinis sluoksnis. Jame rasta įvairių XVII–XIX a. keraminių indų šukių. 0,8–1,19 m gylyje fiksuotas tamsiai pilkų žemių sluoksnis. Jame rasta XVII–XVIII a. būdingų radinių. 0,85–1,15 m gylyje rasta 19 vienetų žiestų glazūruotų ir neglazūruotų indų fragmentų. 0,85–1,15 m gylyje rasta 10 žiestų indų priedugnių dalių, 8 dugno fragmentai, 3 indų ašelių dalių. Tame pačiame gylyje rasta plokštinio koklio dalis, keraminės čerpės briaunos dalis ir skaidraus stiklo stiklinės dugnas su šonine sienele.

Iš viso šurfuose rasta 80 radinių. Įžemis fiksuotas 1,23–1,25 m gylyje.

Tyrimais nustatyta, kad viršutinis sluoksnis su pastatų griuvenomis (plytos, akmenys, betono gabalai) susiformavo XX a. I pusėje, o fiksuotas 60 cm storio kultūrinis sluoksnis patvirtina, kad XVII–XIX a. tirtame sklype vykdėta ūkinė veikla.

Tilto St. 22

Two 1 x 1 m test pits (a total of 2 m²) were excavated at the site of planned metal braces in

the vicinity of a building being renovated on the plot at Tilto St. 22. A 0.58 m thick, 17th–19th-century cultural layer was identified in Test Pit 1 (Fig. 1) and a 60 cm thick, 17th–19th-century cultural layer in Test Pit 2. A 30 cm thick, 17th–18th-century rich horizon of the cultural layer was identified at a depth of 85 cm – 1.15 m, based on the discovered finds. A total of 80 finds were discovered in the test pits (sherds of ceramic vessels (Fig. 2), stove tile fragments, pieces of glass vessels, roof tile sherds, and a nail). Sterile soil was recorded at a depth of 1.23–1.25 m in the test pits.

KUPIŠKIS

Andra Simniškytė

L. Stuokos-Gucevičiaus aikštė

2018 m. birželį Kupiškyje vykdant L. Stuokos-Gucevičiaus aikštės rekonstrukcijos darbus rasta XVII–XVIII a. archeologinių radinių (monetų, keramikos, koklių fragmentų, gyvulių kaulų), kuriuos radėjai pristatė į Kupiškio etnografijos muziejų. Kupiškyje lig šiol neregistruota objektų, turinčių archeologinių vertingųjų savybių, todėl atlikti archeologinius tyrimus prieš aikštės rekonstrukciją nereikala.

Nuvykus į vietą paaiškėjo, jog aikštės rekonstrukcijos darbų etapas, susijęs su žemės judinimo (gilinimo) darbais, jau baigtas. Aikštės R ir P dalyse buvo įrengti laiptai, paklotos trinkelės, aikštės centrinėje dalyje įrengtas fontano pamatas. Situacijos įvertinimui buvo priimanamas tik aikštės Š pakraštys. Aptikus radinių tolesni rekonstrukcijos darbai čia buvo sustabdyti, atlikti žvalgymai ir žvalgomieji tyrimai. Siekta nustatyti archeologines vertingąsias savy-

1 pav. L. Stuokos-Gucevičiaus aikštės žvalgymų ir žvalgomųjų tyrimų vietos: 1 – preliminari žvalgymo zona aikštės š. pakraštyje; 2 – fiksuotos atodangų atkarpos; 3 – šurfai; 4 – preliminarus kultūrinio sluoksnio paplitimas; 5 – XVII–XVIII a. monetos; 6 – kiti metaliniai dirbiniai. A. Simniškytės brėž.

Fig. 1. The survey and evaluation sites in L. Stuokos-Gucevičiaus Square: 1 – the preliminary survey zone on the N edge of the square; 2 – recorded sections of the outcrops; 3 – test pits; 4 – preliminary extent of the cultural layer; 5 – 17th–18th-century coins; 6 – other metal artefacts.

bes, surinkti duomenis apie jų išlikimo laipsnį, kultūrinio sluoksnio paplitimą ir storį, surinkti radinius, nustatyti chronologiją bei parengti paveldosauginės rekomendacijas.

Iki šiol Kupiškėje faktiškai jokių tyrimų nevykdyta, nors pirmą kartą Kupiškio vardas paminėtas, tiesa, netiesiogiai, 1480 m., kai į Krokuvos universitetą atvykęs studijuoti jaunuolis iš LDK pasivadino Stanislovu Jonaičiu iš Kupiškio (*Stanislaus Johannis de Cupyschki*). 1529 m. karo reikalams renkamų mokesčių sąrašė Kupiškis jau vadinamas miesteliu. Pirmasis valdytojas – M. Naruševičius. Teismo dokumentų duomenys liudija, jog 1594 m. Kupiškėje rinkosi turgus, veikė smuklės, minimos kelios gatvės galėjo sudaryti radialinį planą

lemiantį gatvių tinklą. 1616 m. įsteigta medinė bažnyčia, jai skirta ankstesnė šventvietės vieta į š. nuo miestelio. 1636 m. miestelis atiteko V. Tyzenhauzui. 1641 m. pirmą kartą dokumentuose paminėta turgavietė. Nuo XVII a. vidurio miestelio centre kūrėsi žydai, 1682 m. jiems leista statyti sinagogą. 1765 m. Kupiškio seniūnija kartu su miesteliu atiteko M. Čartoryskiui. XVIII a. pabaigoje miestelėnai rūpinosi gauti magdeburgines savivaldos teises, bet taip ir liko pavaldūs dvarui. Miestelį nuniokojo 1781 m. gaisras, prieš kurį pagal inventorių žinoma buvusi turgaus aikštė, tuo metu vadinta Svėdasų gatve, 6 gatvės ir 89 sodybos. Aplink aikštę stovėjo 25 namai (20 žydų). 1791 m. senosios vietoje pastatyta nauja barokinės architektūros

medinė bažnyčia, 1823 m. vienas ankstyviausių mūrinių pastatų Kupiškyje – dabartinis Etnografijos muziejus. 1868 m. miestelio centrinė dalis sudegė, o po 1876 m. gaisro nemažai gyventojų išsikėlė į greta esančius Aukštupėnų, Račiupėnų ir Smilgių kaimus. XX a. pradžioje tik kelios pagrindinės gatvės buvo grįstos akmenimis, be šaligatvių. Tarpukariu mediniai pastatai pradėti griauti, jų vietoje statyti mūriniai.

Nukasto žemės paviršiaus lygmenyje žvalgymus buvo įmanoma atlikti tik aikštės Š pakraštyje, iki 50–60 cm gylio iškastoje maždaug 150–200 m ilgio, 6–8 m pločio tranšėjoje. Bendras žvalgytas plotas – apie 1700 m². Žvalgymų metu valytos žemėmis neužpiltos tranšėjos atkarpos, kuriose fiksuoti pilkšvi, juosvi, su molio ir smėlio intarpais žemės kontūrai – kultūrinio sluoksnio pėdsakai. Kontūrai siurėdami iš R į V tęsėsi maždaug 100–120 m (1 pav.). Palei tranšėjos Š kraštinę (arčiau gyvenamųjų namų) juosva žemė intensyvesnė, P tranšėjos pusė buvusi perkasta dar prieš žvalgymus – čia rekonstruojant aikštę įrengta lietaus kanalizacija. Pasak radėjų, ją kasant rasta nemažai radinių.

Žvalgymų metu fiksuotos atodangos tranšėjos sienelėse, įvertinta, ar kultūrinis sluoksnis matomas stratigrafiškai, ir kokio jis buvo storio prieš aikštės renovacijos darbus. Bendras fiksuotų atkarpų ilgis – 38 m. Ryškiausias kultūrinis sluoksnis su degėsiomis pastebėtas tranšėjos R gale atkarpoje a–a1, kur maždaug 55/60–80 cm gylyje išryškėjo juosvai pilkas smėlio sluoksnis su radiniais, tarp kurių buvo nemažai šukių su antrinio perdegimo požymiais, taip pat rasta koklių, gyvulių kaulų. Tranšėjos vidurinėje dalyje, atkarpoje d–d1 po niveliaciniu ir sluoksniu su XX a. pradžios grindinio fragmentais pasiektas juosvai pilkas kultūrinis sluoksnis, kurio 5–20 cm nukasta rekonstrukcijos metu. Atkarpoje c–c1 – po niveliaciniu smėliu fiksuotas 10–20 cm storio

pilkas sluoksnis – galimai kultūrinis sluoksnis. Atkarpoje b–b1 bei aikštės V šone fiksuotose atkarpose e–e1 ir f–f1 kultūrinio sluoksnio pėdsakų atodangoje neužfiksuota.

Žvalgyta ir metalo iešikliais, talkinant MINK klubo nariams. Metalinių artefaktų paplitimas iš esmės sutapo su bendru kultūrinio sluoksnio paplitimu. Didžiausia jų koncentracija nustatyta R ir centrinėje tranšėjos dalyje. Gausiausių metalinių radinių kolekcijos dalį sudarė monetos, fiksuoti 38 jų radimo atvejai. Jos apsinėšusios oksiduotais junginiais, kai kurios sulipusios, todėl galutinis jų skaičius ir nominalai paaiškės jas restauravus. Po pirminės apžiūros tarp monetų daugiausia Jono Kazimiero (1648–1668) bei Jono III Sobieskio laikų (1674–1696) varinių šilingų, grašių, šeštukų, vienas ar keli ortai. Paminėtinos taip pat kelios tarybinės ir nepriklausomos Lietuvos monetos, vienas JAV centas. Antrą pagal dažnumą radinių grupę sudarė radiniai iš švino: 9 švininių antspaudų, plombų fragmentai, taip pat muškietos bei šrapnelio kulkos.

Atliekant archeologinius žvalgomuosius tyrimus ištirti septyni 1–2,4 m² dydžio šurfai, iš viso 11,4 m². Tyrimai parodė, jog tranšėjos centrinėje ir R dalyse jis buvęs iki 1 m storio. **Šurfe 1** sluoksnį sudarė keli juosvi sudurpėję bendro 70 cm storio horizontai. Jame itin daug gyvulių kaulų, rasta buitinės keramikos indų šukių, taip pat apavo fragmentų. Sluoksnio apačioje aptiktas akmenų klojinys su keliais statmenai išmeigtais mediniais kuolais. **Šurfe 2** juodas sluoksnis su degėsinga apatine dalimi siekė 30 cm (2 pav.). Tarp radinių dominavo glazūruotų indų šukės, rasta keptuvės dalis su rankena, taip pat karūninio koklio detalė. **Šurfe 3** po griuvenų bei juosvu degėsingumu sluoksniu 0,8–1,1 m gylyje įstrižai šurfą fiksuota akmenų konstrukcija iš 30x15, 34x22 cm dydžio akmenų, tarp kurių buvo ir nuskilęs girnų akmuo su

skylyje (2 pav.). Kiek giliau (1,05–1,2 m) atidengta akmenų eilė, kurios į šurfą pakliuvo tik patys pakraščiai. Sluoksnyje aptikti keli stiklo gabalėliai ir indo dugnas, puoštas prilipdyta smulkiai banguota stiklo juostele (3 pav.), taip pat visu profiliu susiklijavusi puodynėlės dalis. Įvairiame gylyje rasta žistos glazūruotos, taip pat kaimiškos keramikos šukių, kelios koklių duženos, šiek tiek gyvulių kaulų. Kai kurie skirtinguose gyliuose surinkti radiniai klijavosi tarpusavyje, tad galima manyti, jog šis sluoksnis susiformavo per trumpą laiką ir yra susijęs su vienu iš Kupiškėje siautusių gaisrų. Šiuose šurfluose po sedimentais su radiniais fiksuotas 5–20 cm storio

2 pav. Akmeninių girnų akmuo šurfe 3.
A. Simniškytės nuotr.

Fig. 2. The millstone in Test Pit 3.

0 3 cm

3 pav. Stiklinio indo dugnas ir keraminė pypkė.
A. Simniškytės nuotr.

Fig. 3. The base of a glass vessel and a ceramic pipe.

pilko smėlio sluoksnis be jokių radinių. Jo kilmė ir chronologija lieka neaiški, stratigrafiškai tai gali būti vieno ankstyviausių aikštės ir jos prieigų apgyvendinimo požymiai. Giliau pasiekti geologiniai sedimentai (aleuritingas smėlis, priemolis). Šurfe 4 iki 1,2 m gylio fiksuotas suverstų akmenų sluoksnis, kuriame rasta ir radinių (gyvulių kaulų, keramikos). Šurfas 6 ištirtas tranšėjos V gale, kur fiksuoti neryškūs 20 cm storio tamsaus sluoksnio pėdsakai be radinių. Šurfluose 5 ir 7 kultūrinis sluoksnis neužfiksuotas, įžemis pasiektas vos kelių–kelio centimetrų gylyje.

Apibendrinant tyrimų duomenis, archeologinis sluoksnis glūdi nuo H_{abs} 95,90–96,50 m, tai yra orientacinis aukštis (gylis), kuriame kultūrinis sluoksnis dar gali būti išlikęs tyrinėtų vietų aplinkoje. Jis buvo nuo 20 cm (šurfas 6) iki 80–90 cm storio (šurfas 3). Po sedimentais su radiniais šurfluose 1, 2 ir 3 fiksuotas 5–20 cm storio pilko smėlio be radinių sluoksnis. Jo kilmė ir chronologija lieka neaiški, stratigrafiškai tai gali būti vieno ankstyviausių aikštės ir jos prieigų apgyvendinimo požymiai. Giliau pasiekti geologiniai sedimentai (aleuritingas smėlis, priemolis).

Iš viso žvalgymų ir žvalgomųjų tyrimų metu registruoti 65 ypatingi radiniai, tarp jų per 40 monetų (dominuoja XVII a. II pusės monetos), 9 švininės plombos, 5 šrapnelio ir muškietos

0 — 5 cm

4 pav. Koklių dalys. A. Simniškytės nuotr.

Fig. 4. Stove tile fragments.

kulkos, stiklinio indo dugnas su prie šono prilipdyta banguota juostele, glazūra puošta keraminė pypkė (3 pav.). Surinkta beveik 8 kg buitinės keramikos, registruotos 145 šukės (6,5 kg). Suregistruota 30 koklių fragmentų, tarp kurių pasitaikė karūninio koklio detalė, kokliai su augaliniu ir geometriniu ornamentais, groteskinio delfino motyvu ir kt. (4 pav.). Žvalgomųjų tyrimų metu surinkta apie 6 kg gyvulių kaulų.

Medžiaga datuojama XVII–XX a., o kultūrinio sluoksnio paplitimas ir stratigrafija rodo, jog Kupiškio miesto centrinėje aikštėje yra išlikusių XVII a. II pusės – XVIII a. archeologinių vertybių.

L. Stuokos-Gucevičiaus Square

A survey and evaluation were conducted on the N edge of L. Stuokos–Gucevičiaus Square in Kupiškis. Approximately 1700 m² were surveyed, six segments of a utility trench (a total of 38 m) were recorded, and seven test pits were excavated (a total of 11.4 m²) (Figs. 1, 2). It was determined that the cultural layer with finds (coins, pottery, animal bones, stove tiles, etc) continued about 100–120 m. The thickness of

the cultural layer varied from 20 to 80 cm. 65 small finds were registered, including over 40 coins (those from the second half of the 17th century dominating), 9 lead seals, 5 musket and shrapnel balls, the base of a glass vessel with a wavy band attached to the side, a glazed ceramic pipe (Fig. 3), etc. Almost 8 kg of household pottery were collected and 145 sherds registered (6.5 kg). 30 stove tile fragments were registered, including part of a crest stove tile (*Bekrönungskachel*), stove tiles with floral and geometric designs, with a grotesque dolphin design, etc. (Fig. 4). About 6 kg of animal bones were collected during the evaluation. The material dates to the 17th–20th centuries. The extent and stratigraphy of the cultural layer show that archaeological properties from the second half of the 17th–18th centuries have survived in the central square of the city of Kupiškis.